

Aktuální problémy teorie ekonomiky obrany státu na počátku 21. století

„Všechny teorie závisí na předpokladech, které nejsou zcela pravdivé. To je to, co je dělá teorií.“

Robert M. Solow

Úvod

Domnívám se, že jistým způsobem lze tuto myšlenku aplikovat nejen obecně na výzkumné úsilí, ale i na analýzu vývoje ekonomiky obrany státu v období po roce 1989, které lze charakterizovat jako období hledání nového paradigmatu teorie ekonomiky obrany státu jako vědy. Během tohoto období byla předkládána řada návrhů vycházejících z různých „škol“ prosazujících odlišné teorie a přístupy, probíhala diskuze o fundamentálních otázkách ekonomiky obrany jako vědy. Přestože se podařilo vyřešit některé zásadní problémy, zrychlující se vývoj všech sfér lidské činnosti předkládá k řešení další nové a složitější problémy.

Pokud má teorie, včetně teorie ekonomiky obrany státu, plnit svou funkci vědeckého východiska a být nápomocná řešení nových aktuálních problémů společenské vojensko-ekonomické praxe, musí především sama být na úrovni požadavků těchto současných problémů a na základě svého poznání být také schopna přesvědčivým způsobem poskytovat praxi požadovaná řešení. Taková teorie, spolu s jí odpovídajícím způsobem myšlení, se stává paradigmatem, přijímaným odbornou komunitou jako vzor i návod přístupu ke skutečnosti. Tento příspěvek je věnován problémům, které je nezbytné diskutovat s cílem identifikace předpokladů, požadavků a obsahu nového paradigmatu teorie ekonomiky obrany státu jako vědy.

Náčrt vývoje pojetí ekonomiky obrany

Mezi těmi, kteří se ekonomikou obrany zabývají, existuje shoda v chápání a pojetí ekonomiky obrany jako vědní disciplíny. Pomineme-li období vývoje ekonomiky obrany v našich podmínkách v období před rokem 1989, kdy se válečná ekonomika chápala jako vědecká disciplína, zabývající se hospodářskými problémy z hlediska války, máme před sebou období velmi bohaté na diskuze o ekonomických otázkách obrany, odvíjejících se především z pozic ve světě převládajícího proudu ekonomického myšlení („mainstream economics“). Diskuzím tohoto období výrazně dominuje úsilí o identifikaci vlastní teorie ekonomiky obrany jako vědy.

Například, Američané **Charles J. Hitch** a **Roland N. McKean** ve své knize *„Economics of Defense in the Nuclear Age“* zdůrazňují, že problematika národní obrany je **problematikou ekonomickou**. Hlavní cíl práce ekonomů obrany spatřují v napomáhání rozhodovacím orgánům, jejich poradcům a obecně všem zainteresovaným občanům tím, že je vybaví znalostmi o tom, jak může být ekonomická analýza využívána při volbě vhodných (efektivních, hospodárných) politických postupů a akcí. Jeden z nejdůležitějších aspektů vojenských problémů

se jeví aspekt ekonomický: efektivní rozdělení a využití zdrojů. [1] Zde je potřebné uvést, že problematika obrany byla zkoumána na základě průkopnické práce „*Teorie her a ekonomické chování*“, která byla v USA publikována v roce 1944. Od roku 1965 se dosavadní analýza systému v ozbrojených silách stala analýzou systémů pro celé ozbrojené síly. [2]

Anglický ekonom **Gavinn Kennedy** začíná první ze svých textů o ekonomice obrany pasáží o „aplikaci ekonomiky na problémy obrany.“ [3] Obdobně americký ekonom **Lee Olvey** se skupinou svých spolupracovníků, zabývajících se ekonomikou národní bezpečnosti v knize „*The Economics of National Security*“ zdůvodňují, že „podstatná část výzkumů v oblasti ekonomiky obrany není ničím jiným než aplikací základních ekonomických pojmů na problémy národní bezpečnosti“. [4]

Poněkud odlišné pojetí ekonomiky obrany zastává anglický autor **Keith Hartley**, který do teorie ekonomiky obrany zahrnuje všechny aspekty ekonomiky obrany a **procesů odzbrojování a míru**. V tomto duchu teorie ekonomiky obrany aplikuje ekonomickou teorii na sektor obrany v širokém slova smyslu. [5]

Ve vědeckém úkolu Pojetí oboru a návrh doktorandského postgraduálního studia „Ekonomika obrany státu“ kolektiv autorů z Vysoké vojenské školy ve Vyškově uvádí, že ekonomika obrany jako vědní obor „...zkoumá vojensko ekonomické vztahy a souvislosti procesu ekonomického zabezpečování obrany ve všech jeho hlavních fázích a oblastech – v podmínkách tržní ekonomiky – zejména v oblasti tvorby, rozdělování a užití ekonomických zdrojů k zabezpečení vojenských potřeb v mírovém období, v procesu vojenské a hospodářské mobilizace, rozvinutí válečného hospodářství i zabezpečení potřeb obrany bojovými operacemi“. [6]

Velmi blízké pojetí českých vojenských ekonomů je pojetí významného polského ekonoma **prof. Wacława Stankiewicze**, který stál u zrodu ekonomiky obrany (dříve válečné ekonomiky) v Polsku a svými názory ovlivnil celou řadu vojenských ekonomů v ostatních armádách. V jeho pojetí je objektem výzkumu teorie ekonomiky obrany „...obránné hospodářství v jeho různých typech, odpovídající té části národního hospodářství, která uspokojuje potřeby obranného systému státu jak v době míru, tak i v období ohrožení i války“. [7]

Hned na počátku své společné knihy „Příručka ekonomiky obrany“ Američan **Todd Sandler** a Angličan **Keith Hartley** definují ekonomiku obrany jako teorii, která se „...zabývá zkoumáním otázek alokace prostředků, rozdělení příjmu, hospodářského růstu a stabilizace aplikovaných na bezpečnost státu. Zahrnuje rovněž zkoumání vlivu výdajů na obranu z vnitřní i ze zahraniční perspektivy na makroekonomické proměnné, jakými jsou zaměstnanost, výroba a růst. Ekonomika obrany má též mikroekonomický rozměr, který se vyjadřuje v analýzách obranné průmyslové základny, programu spolupráce, offsetu, hodnocení vojenských kontraktů a vojenské akvizice. Ekonomika obrany aplikuje ekonomické teoretické nástroje při zkoumání obrany a s obranou souvisejících problémů, včetně odzbrojení a míru“. [8] Pozorný čtenář jistě postřehne syntetizující charakter tohoto pojetí teorie ekonomiky obrany, zahrnující jak „makroekonomický“, tak i „mikroekonomický“ rozměr jejího široce pojatého obsahu a zdůraznění, že „aplikuje nástroje ekonomické teorie“ na problémy související s obranou a mírem“. K uvedenému se žádá poznamenat, že tato „syntetizující definice“ teorie ekonomiky obrany současně vymezuje hlavní problémy, které se v podstatě trvale nacházejí v centru pozornosti všech diskuzí při hledání nového paradigmatu této vědy.

Prof. Miroslav Krč z Univerzity obrany, spolu s již uváděným W. Stankiewiczem vymezují ekonomiku obrany jako vědeckou disciplínu hledající ekonomické zákonitosti, které mají vliv na národní bezpečnost. [9] **Prof. Vladimír Šefčík** chápe ekonomiku obrany jako systém

zákonitostí, procesů a vztahů vyvolaných ekonomickým a politickým rozhodováním o využití a distribuci zdrojů národního hospodářství k ekonomickému zabezpečení potřeb státu v krizových situacích a k zajištění jeho vojenské bezpečnosti v době míru, za stavu ohrožení a ozbrojeného konfliktu. [10]

Je na místě upozornit na přínos obou výše jmenovaných autorů nejen do rozvoje teorie ekonomiky obrany státu, ale i do jejího didaktického ztvárnění, čímž nepřehlédnutelným způsobem ovlivnili ekonomické vzdělávání a formování branně-ekonomického myšlení i současné generace vojenských ekonomů, velitelů a náčelníků vojsk. Jejich publikace i v současnosti tvoří základní studijní fond vojenských vysokých škol a jsou součástí studijních fondů mnoha civilních vysokých škol, univerzit a knihoven. [11]

Krystalizaci pojetí ekonomiky obrany můžeme pozorovat i u dalších autorů. Například francouzský autor **Jean Aben** definuje politickou ekonomii obrany (ekonomiku obrany) jako *funkci* jak obsahu, tak metodologického přístupu. Její obsah je zřejmý: v souladu s klasickými ekonomickými dimenzemi (průmyslovou, technologickou a sociální), se jedná o otázku veřejné ekonomie v tom smyslu, že státy (a do jisté míry i mezinárodní instituce) sehrávají dominantní roli při vymezování požadavků na vyzbrojování a při organizaci výroby. Metodologický přístup zde spočívá ve využívání nástrojů politických věd: institucionální analýzy, teorii mezinárodních vztahů apod. [12]

Odlisný proud diskuze reprezentují němečtí autoři, kteří v duchu „národních tradic“ zkoumání zaměřují svou pozornost především na mikroekonomickou problematiku. **Johannes Gerber** ve své práci „Zavedení zásad racionálního a ekonomického myšlení v ozbrojených silách“ se pohybuje v systému axiomů, z nichž se odvozují věty, kde se uspokojivě modelují prostorové vazby v našem světě. Tento svět jsou v našem případě ekonomika obrany a v podmínkách Spolkové republiky Německo (SRN) je to vojenská ekonomika. S důrazem na zásady, jež jsou závazné ve všeobecné civilní ekonomice podnikání (Allgemeine Betriebswirtschaftslehre), ukazuje Gerber také na zásady racionálního myšlení obsažené ve vojenské vědě. Logika vojenských struktur, principy bojových činností a nakonec rozpočet, s nímž se počítá v hospodářství ozbrojených sil – to vše dovoluje rozvinutí vojenské ekonomiky, v ohledu teoretickém i v její relativně samostatné aplikaci. [13] Obdobně **Günther Kirchhoff** zaměřuje pozornost vojenské ekonomiky na mikroekonomické otázky chování ozbrojených sil. [14] Přenesením pozornosti na zkoumání mikroekonomických problémů výstavby ozbrojených sil a hledání možností využití nástrojů mikroekonomické analýzy se oba němečtí autoři zařadili k zakladatelům **ekonomiky ozbrojených sil**. K charakteristickým rysům této teorie je velmi výrazná orientace na aplikaci podnikohospodářských kritérií ve sféře obrany.

Již uvedené dovoluje vyslovit oprávněný závěr, že současné vymezení obsahu ekonomiky obrany je velmi široké a nelze vyloučit další snahy o jeho další rozšíření. Konstatovat lze i převládající shodu v názorech na předmět zkoumání teorie ekonomiky obrany. Tímto předmětem je zpravidla chápána ta část národního hospodářství, která uspokojuje potřeby systému obrany státu vzhledem k možným stavům krize a ohrožení bezpečnosti státu, včetně válečného střetnutí. V tomto pojetí může být ekonomika obrany řešením ekonomických problémů bezpečnosti státu v rovině a v prostoru **národního hospodářství** a v **systému obrany státu** a svým paradigmatem postihovat všechny aspekty ekonomie bezpečnosti a procesů odzbrojování a míru. Jako příklady mohou sloužit problémy válečné a mírové ekonomiky, závodů ve zbrojení a dohod o kontrole zbrojení; ekonomické dopady obranných výdajů na ekonomický rozvoj, obranná průmyslová základna, zbrojní akviziční politika, obchod se zbraněmi, vojenské

aliance a sdílení břemene obrany, hospodářská válka a terorismus, odzbrojování a konverze. Charakter těchto témat vtiskuje teorii ekonomiky obrany státu „**makroekonomický**“ obsah, čímž se predikují i další její vlastnosti, metody a prostředky zkoumání. Velmi přesvědčivě o tom vypovídá okruh ekonomických problémů obrany, které byly v rámci teorie ekonomiky obrany státu (válečné ekonomiky) zkoumány ve vyspělých průmyslových zemích po ukončení druhé světové války. Neúplný seznam těchto problémů zahrnuje následující témata: [15]

- ❑ Odstrašování, zamezování vzniku války, zahájení a ukončení války.
- ❑ Strategické interakce, závody ve zbrojení, kontrola zbrojení.
- ❑ Alianční uskupení, alokace zdrojů a chování.
- ❑ Obranné makroekonomické interakce v době války, míru, odzbrojení a konverze.
- ❑ Porovnání řízeného a tržního hospodářství z hlediska zdrojů pro obranu.
- ❑ Mobilizace, poválečná obnova.
- ❑ Optimalizace a efektivita v úrovni a složení sil.
- ❑ Využívání kapitálu pracovních sil: živá síla, branná povinnost a dobrovolnost.
- ❑ Vojenská připravenost, strategické materiály a politika obranného průmyslu.
- ❑ Analýza dodavatelských, akvizičních a obranných kontraktů.
- ❑ Obchodní závislost, kontrola exportu, obchodní sankce a hospodářský boj.
- ❑ Zahraniční pomoc, rozvojové ekonomiky a obrana v zemích třetího světa.
- ❑ Válečné hospodářství a hospodářská mobilizace.
- ❑ Vliv vojenských výdajů na makroekonomický a mikroekonomický vývoj.

Existují ale i další témata, která mohou být sdružena na základě svého vztahu k obecné problematice snahy o **efektivní řízení zdrojů v sektoru obrany**. Probíhající diskuze ukazují, že do této skupiny je zahrnován velmi široký okruh takových témat jako jsou rozpočtování, obranná produkční funkce, pobídkový systém a indikátory výkonu, ekonomické aspekty činnosti profesionální armády, problémy výcviku, možnosti substituce lidského a fyzického kapitálu (člověka a zbraní), zkoumání vnitřních trhů v ozbrojených silách a rozličné formy organizací a jejich fungování z pohledu podnikohospodářských kritérií apod. V této skupině se stále více do popředí dostávají svým charakterem „**mikroekonomická**“ témata. Odpovědi na otázky jimi nastolované, teorie ekonomiky obrany státu často hledá jen s velkými obtížemi. Proto se začínají ozývat hlasy požadující diskuzi o novém paradigmatu ekonomiky obrany státu a vymezení jeho obsahu. Potřeba těchto diskuzí je umocňována rostoucí intenzitou vlivu stále více a zřetelněji se projevujících důsledků procesů přeměn, které byly zahájeny na počátku 90. let minulého století.

Nové podmínky ekonomického zabezpečování obrany

Zrychlování procesu vývoje společnosti, které je charakteristickou tendencí historického pohybu lidského společenství, nabylo na přelomu 20. a 21. století dosud nebývalé intenzity způsobující, že k hlubokým kvalitativním změnám ve všech sférách života společnosti i v samotné jeho kvalitě dochází již během života jedné generace. Při narůstající dynamice vědeckotechnického, ekonomického a sociálního rozvoje je potenciál budoucích změn obrovský. Chceme-li se vyhnout nečekaným překvapením je nezbytné neustálou pozornost věnovat analýze současného stavu a projevujících se vývojových tendencí v jednotlivých sférách života společnosti, zvláště ve sférách bezpečnosti a obrany.

V **politické oblasti** představuje významnou kvalitativní změnu ukončení bipolárního rozdělení světa na počátku posledního desetiletí minulého století. Tím byly vytvořeny podmínky pro využívání zcela nových přístupů k řešení fundamentálních problémů světového vývoje. Jejich přirozenou součástí se stal proces nového definování národních zájmů a hledání soudobých nástrojů pro jejich dosažení. Zároveň se jedná o novou etapu řešení rozporu mezi integrační a dezintegrační tendencí v rozvoji lidské společnosti, která objektivně směřuje k formování celosvětového řádu na základě harmonizace demokratických politických struktur a unifikace dynamicky se rozvíjejících výrobních, ekonomických struktur. Uvedené tendence jsou vlastní vývoji jak vyspělých demokracií a tradičních velmocí světa, tak i všech ostatních států, které se vymanily z krunýře „politikou studené války“ determinovaného způsobu vymezování jednotlivých zájmových sfér.

Kvalitativní proměny ve vývoji politické oblasti byly doprovázeny změnami v oblasti **ekonomického života** světového společenství. Tyto změny jsou spojovány především s fenoménem **globalizace**, představující dynamický mnohostranný proces, ve kterém se prolínají a navzájem ovlivňují ekonomické, sociální, politické, technologické, ekologické, vojenskostrategické a další podmínky a faktory. Dosavadní průběh globalizace ukazuje, že v rámci tohoto procesu mají primární a určující vliv **ekonomické faktory**, které velmi výrazně ovlivňují ostatní stránky globalizace. Vývoj současně potvrzuje nezanedbatelný zpětný vliv politických, sociologických, ale i vojenských a dalších faktorů na vlastní proces globalizace. V různých svých kombinacích a vzájemné podmíněnosti tyto faktory velmi často zcela zásadně ovlivňují, modifikují, případně i deformují civilizační racionalitu ekonomické dimenze globalizace. [16]

Globalizace jako dynamický mnohostranný proces představuje dlouhodobou vývojovou tendenci, která bude determinovat hlavní rysy vývoje světové ekonomiky a politiky během celého 21. století a i v další perspektivě. Není jen jednou ze základních vývojových tendencí současného světa a kvalitativně nové stadium vývoje světové ekonomiky, které se zásadně odlišuje od internacionalizace. V pracích řady současných domácích i zahraničních autorů se termínem **globalizace** charakterizuje především vznik **nového systému mezinárodních ekonomických a politických vztahů**, nahrazující systém, jehož vznik je spojován s rokem 1945 resp. s výsledky druhé světové války. Systém poválečného uspořádání světa byl až do počátku 90. let minulého století charakterizovaný totálním rozporem dvou supervelmocí – ideologických soupeřů. Nový systém mezinárodních vztahů, charakterizovaný termínem globalizace, je v mnohém větší míře řízen **tržními ekonomickými procesy** než mezistátními vztahy a politicko-ideologickými rozhodnutími.

Fenomén globalizace zásadním způsobem ovlivňuje i současný vývoj **vojenství**, které vnímáme jako **organickou součást společenského vývoje, představující komplex všech činností souvisejících se zajištěním bezpečnosti prostřednictvím vojenských a paramilitárních sil**. Pojem **vojenství** je i **souhrnným termínem pro všechny otázky vojenské teorie a praxe spojené s přípravou a činností ozbrojených sil v době míru a války, a s přípravou společnosti na možné vojenské i nevojenské ohrožení. Vojenství je pak tvořeno komplexem aktivit zahrnujícím všechny oblasti nezbytné pro fungování státu**. [17] Dopad globalizace do sféry vojenství klade kvalitativně nové požadavky na **vojensko-strategické rozhodování**.

Konec studené války odstranil bezprostřední jaderné nebezpečí, které ohrožovalo samotnou existenci lidského společenství. Avšak hrozbu globálního jaderného konfliktu vystřídal nebezpečí šíření zbraní hromadného ničení, prostředků jejich dopravy na cíl.

Vývoj současného světa je doprovázen ekonomickými disproporcemi, jejichž likvidace je záležitostí vzdálenější budoucnosti. V mnoha státech, především v zemích „třetího“ a „čtvrtého“ světa, tak přetrvávají, narůstají a nadále budou narůstat (z důvodu ekonomické zaostalosti a z ní pramenící beznaděje) konfliktní situace a spolu s nimi nebezpečí **terorismu, lokálních konfliktů i regionálních konfliktů**, jejichž následky se mohou projevit v dalších částech světa. Další zdroj vzniku konfliktů představuje **islámský fundamentalismus**, který v zájmu dosažení svých cílů se nezhlíká využití žádných metod, včetně terorismu.

Velmi příznivé podmínky pro vyvolání konfliktů vytváří **nadměrné zbrojení**. V posledních letech se například významnými zbrojařskými zeměmi staly Indie, Pákistán a Izrael, velké ambice zařadit se k těmto zemím mají Egypt, Jihoafrická republika, Brazílie a další země. Střet nevyvinutých ekonomik a jejich velkolepých nároků, opírajících se o narůstající úroveň vojenské síly a různé druhy extrémního nacionalismu spolu s náboženským fanatismem představují zdroj mezinárodních sporů, občanských válek a válek mezi různými státy. Současné jsou i impulzem pro další zbrojení v mnoha státech Asie, Afriky, Střední a Jižní Ameriky. Je paradoxem současného světa, že těmto státům prodávají zbraně vyspělé země světa, které vyvíjejí enormní úsilí pro realizaci myšlenky mírově se rozvíjejícího světa. Hlavním motivem jejich postupu je (i když ne pouze) zisk, ale také možnost mít vliv na vývoj politické situace v souladu se zájmy dané země exportující zbraně.

Příčin vzniku možných konfliktů existuje velké množství a není cílem tohoto příspěvku je všechny čtenáři přiblížit. Důležité je uvědomění si, že i na počátku 21. století přetrvávají velmi vážná rizika a hrozby světové bezpečnosti. Tento požadavek je obzvláště intenzivní, protože na pozadí kvalitativně nových mezinárodně-politických, ekonomických a vědecko-technologických podmínek se mění jejich **obsah** a nabývají nových **forem**. Zásadně nových prostorových dimenzí nabývá jejich **rozsah** ohrožení světové bezpečnosti. Vlivem rozvíjející se globalizace tak dochází, na jedné straně, k prohlubování vzájemné závislosti základních subjektů mezinárodních vztahů, ke vzniku dynamicky se rozvíjejících center ekonomické síly, partnerství a spolupráce, zatímco na straně druhé roste míra zaostávání vývoje civilizace v jednotlivých oblastech světa. Prohlubující se ekonomické a sociální disproporce ve vývoji lidského společenství v sobě skrývají značné potenciální nebezpečí jejich zneužití a vyvolání konfliktní situace, ohrožující jak regionální, tak i globální bezpečnost. Vznik multipolárního geopolitického světa a změny v mezinárodním bezpečnostním prostředí, spolu globalizací jako dynamicky se rozvíjejícím procesem, prostupujícím svými vlivy všechny oblasti života společnosti, vyžadují neustálou pozornost věnovat otázkám bezpečnosti, obranné politiky a výstavby soudobým požadavkům odpovídajících ozbrojených sil, armády.

Soustředění pozornosti na řešení problémů bezpečnosti akcentují velkou rozmanitost forem současných hrozeb životně důležitým zájmům lidského společenství a nebyvale vysokou možnost jejich realizace. Historické zkušenosti velmi přesvědčivě vypovídají o tom, že budování a odpovídající všestranné zabezpečení fungování struktur nezbytných pro odvrácení, překonání či neutralizaci a eliminaci těchto hrozeb vyžaduje aktivizaci stále většího objemu ekonomických zdrojů. Podle údajů SIPRI, v roce 1998 vydal svět na zabezpečení své bezpečnosti necelých 800 mld USD. Jestliže ještě v roce 2000 se výše vojenských výdajů pohybovala na hranici 800 mld USD, pak v roce 2004 jejich výše dosáhla 1 035 mld USD (v běžných cenách), čímž byla překročena hranice 1 bilionu USD a **světové vojenské výdaje se dostaly na úroveň jejich vrcholu v době studené války**. [18] Takto vysoká dynamika vývoje výdajů na zbrojení ve světě se očekává i v letech následujících, neboť v důsledku toho, že mnohé

státy dosáhly „kritické úrovně vojenské síly“ přetrvává hrozba rozpoutání regionálního válečného konfliktu a jeho eskalaci do rozměrů ohrožujících samotnou existenci lidstva. Zároveň této „kritické úrovně“ dosáhly (nebo se k ní přiblížily) i některé nevojenské hrozby jako např. demografická, potravinová, ekologická, informační, hrozba vyčerpání nereprodukovatelných zdrojů energií, zdrojů pitné vody apod. Objemy potřebných výdajů na překonání těchto hrozeb nebo jejich eliminaci a zajištění bezpečnosti jsou srovnatelné se současnými vojenskými výdaji.

Neopakovatelným způsobem se dvacáté století zapsalo i do historie **vojenství a řešení otázek ekonomického zabezpečení ozbrojeného boje**. V první polovině tohoto století se muselo lidstvo vypořádat s první a druhou světovou válkou. Ve druhé polovině dvacátého století v průběhu bezprecedentního vojensko-ekonomického soupeření a závodů ve zbrojení se velmi rychle měnily kvantitativní i kvalitativní parametry budovaných vojenských systémů jednotlivých států, dynamicky se vyvíjely způsoby vedení ozbrojeného boje a jejich ekonomického zabezpečení. Jestliže i pro laika jsou to nepřehlédnutelné skutečnosti, pak pro vědeckou komunitu je to výzva k rozvinutí systematické práce zaměřené na formulaci těchto nových skutečností jako teoretických problémů, jejich zevrubné studium a na základě kritické analýzy objasnění toho nového, co se v reálné praxi mění a jaké to klade nové požadavky na ekonomické zabezpečení obrany.

Kromě uvedených obecných důvodů existují i faktory specifické pro každý jednotlivý stát, které vyžadují vědecké zmocnění se probíhajícími změnami a jejich přetvoření v soustavu názorů na bezpečnost a obranu v nových mezinárodně-politických podmínkách. To se plně vztahuje i na Českou republiku. Přestože došlo k jejímu rychlému začlenění do mezinárodních demokratických politických, ekonomických a vojenských struktur neznamená to, že se má vzdát pozorného studia, artikulace a vědeckého hodnocení možného vývoje problémů zabezpečení své bezpečnosti, mezi kterými má nezastupitelné místo řešení úkolů rozvoje teorie ekonomiky obrany státu. O aktuálnosti tohoto problému svědčí diskuze, které se v uplynulých letech rozvinuly mezi zastánci různých koncepcí a vědeckých škol doma i v zahraničí.

Jedním z výsledků těchto diskuzí je důraz, který je kladen na analýzu **historických zkušeností** z ekonomického zabezpečování obrany a výstavby ozbrojených sil. Dosavadní výzkumy svědčí o existenci specifické zákonitosti, kterou je možné formulovat jako „zaostávání obranné ekonomické teorie za vývojem způsobů ekonomického zabezpečování válek (obran)“. Teorie ekonomiky obrany státu (dříve teorie válečné ekonomiky) nezvládá dostatečně rychle a včas analyzovat objektivně vznikající změny, které ve svých důsledcích modifikují existující způsob ekonomického zabezpečování ozbrojeného střetnutí, válek. Dochází k rozporu mezi doporučeními teorie ekonomiky obrany státu a potřebami praxe ekonomického zabezpečování obrany. S tímto problémem se ve svém vývoji setkala většina států, které se v minulosti zúčastnily některého z ozbrojených střetnutí. Obě světové války byly až nečekaným překvapením jak pro Francii, Anglii, Sovětské Rusko či USA a další země, které se jich zúčastnily. Obzvláště intenzivně byl tento problém pociťován v období poválečných závodů ve zbrojení. Svědčí o tom „vietnamský syndrom“, válka v Afghánistánu, rozpad bipolární struktury světa, události 11. září roku 2001, irácký konflikt a řada dalších událostí. Výroba raketojaderných zbraní, jejich zavedení do výzbroje armád a následné dosažení **kritické úrovně vojenské síly** doposud nenašly své odpovídající teoretické zpracování, a to i přesto, že se v zahraničí objevila celá řada teoretických prací, koncepcí, strategií a iniciativ.

I v našich podmínkách jsme byli na počátku 90. let minulého století svědky projevů „bezstarostného pacifismu“, který vedl k nepřipravené, svým rozsahem bezprecedentní **konverzi**

obrného průmyslu, destrukci systému zbrojní výroby a ekonomického zabezpečení obrany. Ve vystoupení na mezinárodním jednání visegrádské skupiny států k výsledkům průběhu konverze obranného průmyslu v zemích V4, zástupce České republiky zdůraznil: „Jedním z problémů ovlivňujících proces přeměny zbrojní výroby byl i politický přístup. Konverze byla chápána jako stoprocentní přechod výroby na civilní produkci... Jako další problematické oblasti konverze zbrojního průmyslu je možné jmenovat velké investiční požadavky jednotlivých společností, nedostatečně připravené projekty výroby, výzkumu a vývoje, marketingové problémy a existence řady dále nepotřebných jednoúčelových výrobních linek. Důsledkem této situace bylo zhoršování ekonomických výsledků společností a v některých případech jejich bankroty.“ [19] Jen v období let 1989–1992 došlo k poklesu vojenské výroby v bývalé ČSFR o 90 %, výdaje na vědu a výzkum v této oblasti poklesly o 87 %, o 50 % se snížila v sektoru obranného průmyslu a další pokles až na 20 % počtů roku 1987 byl zaznamenán v následujícím období. [20]

O nedostatečné připravenosti teorie ekonomiky obrany státu plnit své funkce, včetně funkce vědecké predikce možného vývoje, a o určité krizi politiky svědčí i osudy (příprava, realizace, změna původního zadání atd.) jednotlivých pokusů o **reformu armády**, způsob přípravy a zabezpečení její transformace na profesionální armádu. Bývalý náměstek ministra obrany České republiky PhDr. A. Rašek hned v úvodu svých úvah nad koncepcí výstavby profesionální AČR z r. 2002 uvádí: „Po téměř deseti letech váhání, marných laických, poloprofesionálních nebo obecných pokusech a organizačních improvizacích, které oslabily vojsko, má konečně Armáda České republiky koncepci, o které je... možné vážně diskutovat...“. [21] Dále dodává, že problémy ve vojenství se „...pro preferenci ekonomiky, přesněji privatizace, nestaly nejen vládní prioritou, ale dokonce zůstaly okrajovou záležitostí, což se negativně projevilo i ve výběru politiků postavených do čela rezortu...“. [22] Obdobně vyznívají i další názory vyslovované v souvislosti se zveřejněním v r. 2002 dokumentu *„Koncepce výstavby profesionální Armády České republiky a mobilizace ozbrojených sil České republiky“*, který „...ve srovnání s prvními lety existence samostatné ČR ... na počátku nového desetiletí prosazuje mnohem koncepčnější přístup k zajišťování bezpečnosti ČR a k problematice výstavby a bojové přípravy ozbrojených sil“. [23]

Historie dokládá velmi přesvědčivými důkazy, že zaostávání rozvoje teorie ekonomiky obrany za potřebami teoretického zdůvodnění a výkladu vyvíjející se praxe vždy celé lidstvo zaplatilo velmi vysokou cenou. Londýnský Mezinárodní ústav pro strategická studia ocenil hlavní válečné konflikty ve 20. století částkou téměř 10 bilionů USD ve stálých cenách roku 1995 (první světová válka stála 2 850 mld; druhá světová válka již 4 000 mld; korejská válka – 340 mld; vietnamská válka – 720 mld; arabsko-izraelské války – 24 mld; afghánská válka – 116 mld; irácko-iránská válka – 150 mld; válka v Perském zálivu – 102 mld). V současnosti by pravděpodobnou cenou obdobného válečného střetnutí byl zánik lidstva. Z pohledu této hrozby je nutné vnímat hlavní důvod, proč je v současnosti vysoce aktuální otázka nového paradigmatu teorie ekonomiky obrany státu jako vědy o ekonomickém zabezpečování požadované úrovně vojenské síly v době míru a ozbrojeného střetnutí.

Potřeba formování nového paradigmatu teorie ekonomiky obrany státu

Politický, ekonomický i sociální vývoj České republiky a výstavba její profesionální armády v prvních letech 21. století se uskutečňuje v podmínkách, vyznačujících se zcela novými reá-

liemi, včetně nových forem možných ozbrojených střetnutí a způsobů jejich ekonomického zabezpečení. Tyto skutečnosti již našly svůj konkrétní odraz v rozvoji parciálních problémů teorie ekonomiky obrany státu. Přesto i nadále zůstávají vysoce aktuální výzvou k rozvoji systematické a intenzivní vědecko-výzkumné činnosti, neboť dosavadní její výsledky mají „jen“ podobu jednotlivých úvah, dílčích koncepcí, praktických návrhů a doporučení. Pravděpodobně by nebylo správné považovat tento stav za nedostatek, neboť je odrazem hloubky dosaženého poznání reálně probíhajících změn a stupně intenzity jejich vnímání, jako faktorů ovlivňujících (pozitivně či negativně) společenský pohyb. Zároveň je však nutné poznamenat, že řešení aktuálních problémů ekonomického zabezpečování obrany se nemůže omezovat jen na pouhé hromadění poznatků a předkládání dílčích návrhů řešení. Potřeby současné praxe vyžadují, aby výsledkem vynaloženého úsilí při analýze probíhajících změn, a s ní spojené formulaci vědecky zdůvodněných závěrů, se stalo **formování nového paradigmatu teorie ekonomiky obrany státu**, jako důsledek systematizace vědeckých faktů, teorií, metod.

Neodmyslitelnou součástí procesu diskuze o základních předpokladech a konturách teorie aspirující stát se novým paradigmatem musí být důsledná „inventarizace“ tradičních závěrů a zdůraznění těch postulátů, které sice odporují stávajícím stereotypům branně-ekonomického myšlení, ale jsou adekvátních požadavků, vyplývajícím z charakteru ozbrojených střetnutí (možných válek) 21. století. Je zřejmé, že s největší pravděpodobností nepůjde o snadnou záležitost, neboť na základě minulých zkušeností lze předpokládat, že vše nové, postupně se rodící během zaujaté vědecké diskuze bude zpočátku jen s velkými obtížemi vstřebávané současnou vědou i praxí. To koneckonců již dnes brzdí, a po určitou dobu ještě bude brzdít, formování nového typu branně - ekonomického myšlení. Opravdovým problémem není zavedení nových idejí do vojenského vědomí, ale odstranění těch starých (gen. Gordon R. Sullivan).

Aktuálnost tohoto problému je velmi výrazně podmíněna i tím, že Česká republika přistoupila nejen k novému definování základních principů zajišťování své obrany a zásad výstavby a použití svých ozbrojených sil, ale i tím, že tyto samy o sobě velmi složité a náročné procesy jsou realizovány na zcela nových **ekonomických** (tržní ekonomika), **politických a vojenských základech**. Budování nové – profesionální armády, zdokonalování její struktury a celkové připravenosti k plnění pro ni definovaných úkolů se nemůže realizovat na základě nedostatečně zdůvodněných a stabilitu podmínek nezajišťujících opatření.

V minulých letech jsme byli bezprostředními svědky řady pokusů o realizaci různých koncepních přístupů k budoucímu profilu a struktuře armády, opakovaného předkládání blíž nezdůvodněných počtů naší armády a její výzbroje, rekonstrukce stávajících a budování nových posádek, jejich následného rušení a opětovného obnovování. Neustále se měnící základní podmínky samotné existence armádního organismu a s tím související neustálý pohyb materiálu, techniky a především lidí, nejen že nepřispívaly k efektivnímu vynakládání obranných zdrojů a k zajišťování požadované úrovně připravenosti vojsk, ale zároveň znepokojovaly (a do jisté míry stále ještě znepokojují) celou veřejnost a dezorientovaly zaměstnance ve sféře obrany. I v současnosti je proto nutné usilovat o jednotné, na vědeckých základech vytvořené a zdůvodněné představy o tom, jakou má naše armáda v budoucnu být, jak překonat kritický rozpor mezi potřebnými a reálně existujícími zdroji pro udržení vojenské bezpečnosti na úrovni odpovídající stávajícím reálným i potenciálním hrozbám.

Pravděpodobně není pochyb o tom, že v tomto zápase nevystačíme s pouhým hledáním „normativních odpovědí“, a to i přes jejich nezpochybnitelný užitek. Ale jde o to, že tato

řešení, ať by byla jakkoli duchaplná, svou podstatou představují výsledek poznání dosažený v rámci starých stereotypů myšlení. Potřeby současnosti vyžadují **nový typ myšlení**. Jeho formování je možné pouze na základě poznání podstaty vývojových procesů vojensko-ekonomické reality současnosti. V minulosti to bylo zpravidla údělem vynikajících strategií. Jejich nové myšlenky a názory, které často vznikaly v naprosto neočekávaných situacích jakého si vnuknutí, si veřejnost osvojovala postupně během poměrně dlouhého období. V jeho průběhu tyto nové ideje získávaly status obecně uznávaných pravd a nabývaly i podoby programových formulací politiků. V současnosti stojí tento úkol před odbornou komunitou vojenských i civilních ekonomů v oblasti teorie i praxe. Jejich společným úsilím si musí teorie ekonomiky obrany státu (ale i teorie ekonomiky armády) osvojit nové jevy soudobého vývoje společnosti a vojenství, proniknout k podstatě podmínek (faktorů) determinujících požadavky na ekonomické zabezpečení obrany resp. výstavby armády, formulovat nové paradigma a v souladu s ním rozvinout celý svůj kategoriální systém.

Mnohými praktiky je dosud termín „paradigma“ přijímán s rozpaky, s určitou skepsí, a proto je asi vhodné alespoň krátce tento termín objasnit. [24] ***Paradigma teorie ekonomiky obrany jako vědy představuje systém základních kategorií, idejí a představ, odrážejících historicky konkrétní způsob ekonomického zabezpečení obrany (válek), výstavby ozbrojených sil státu (armády) a determinující dlouhodobě existující obecný typ branně-ekonomického myšlení.***

Konkrétní představu o tomto paradigmatu je možné si vytvořit na základě retrospektivního pohledu na vývoj branně-ekonomického myšlení. Tato metoda výrazně napomáhá odhalení, následné pochopení a osvojení si zákonitostí a tendencí ve vývoji **způsobů** ekonomického zabezpečování válek v minulosti, mechanismu přechodu od jednoho způsobu k druhému a současně i odraz těchto procesů ve vědeckém poznání. [25]

Události konce 20. a počátku 21. století vyvolaly zvýšený zájem o národní dějiny, o historii vývoje politických, ekonomických i vojenských názorů. Cílem tohoto zvýšeného zájmu je nejen objektivizace pohledu na historický vývoj naší společnosti, ale i (a to především) odhalení příčin, vyvolávajících nezbytnost zásadních změn ve vědeckých představách týkajících se nejen již zmíněných, ale i řady dalších oblastí vědy. Provedené analýzy evoluce obranně-ekonomické teorie umožňují přesně definovat v jejím vývoji dvě etapy a zdůvodnit zrod etapy třetí, která je bezprostředně spjata právě s formováním nového způsobu ekonomického zabezpečování ozbrojených střetnutí (válek) 21. století a jemu odpovídajícího systému vědeckých poznatků.

První etapa zahrnuje období až do počátku 20. století. Obsahem ekonomického zabezpečení bylo v tomto období především obstarání dostatku peněz na válečná tažení. Potřeby armád se přibližně z 90 % uspokojovaly využíváním běžně dostupných „civilních“ zdrojů potravin, oděvů, existujícího způsobu dopravy (koně a tažný dobytek) apod. Specifické potřeby válek (zbraně, munice apod.) představovaly, v celkové struktuře válečných potřeb asi 10 %. Za těchto podmínek se problém ekonomického zabezpečení vojsk transformoval na problém přerozdělení existující „civilní“ produkce v jejich prospěch. Toho bylo dosahováno odpovídajícím rozdělením peněžních zdrojů. Dalším způsobem ekonomického zabezpečení armád bylo využívání místní zdrojů. Jejich mobilizace ve prospěch armády se uskutečňovala rekvizicemi (zabavením majetku) nebo přímou neskrývanou loupeží. Tento způsob ekonomického zabezpečování, kdy se „válka živí sama“ určoval i charakter branně-ekonomického myšlení, který se odrazil ve vědeckých pracích, zákonech a právních aktech, normách i v obsahu dalších

literárních pramenů. O paradigmatu vědy tohoto období je velmi obtížné hovořit, neboť sama ekonomická i obranně-ekonomická věda se nacházela ještě v zárodečné fázi svého vzniku, tj. vývoj vědeckého poznání se nacházel v „předparadigmatickém“ období (Th. Kuhn).

Druhá etapa zahrnuje větší část 20. století a počátek 21. století. S růstem početnosti armád a zdokonalováním zbraní a výzbroje, podíl specifických prostředků vedení války se ve struktuře vojenských potřeb začal dynamicky zvyšovat. V průběhu první světové války výdaje na nákup zbraní, vojenské techniky, paliva a ostatních materiálních prostředků, vyžadujících speciální vojenskou výrobu pohltily více jak polovinu všech zdrojů. První světová válka tak navždy pohřbila po století panující způsob ekonomického zabezpečování válek a nahradila jej principiálně novým způsobem, jehož základem bylo **trvale**, tj. jak během války, tak i v době míru, **fungující mohutné válečné hospodářství (ekonomika)** a včasná **příprava a provedení hospodářské mobilizace v průběhu** válečného střetnutí. V předvečer samotné války generální štáby ani jedné ze zúčastněných stran konfliktu nedokázaly předvídat nutnost změny způsobu jejího ekonomického zabezpečení. Jejich intenzivní příprava na vedení válečných operací vycházela z předpokladu, že půjde o válku koaliční, pohyblivou, a tedy časově krátkou. O osudu celé války měla rozhodnout jedna počáteční rozhodující generální bitva, zakončená obklíčením hlavního uskupení nepřítele.

Při přípravě válečného střetnutí generální štáby vůbec nerespektovaly, že zavádění kvalitativně nových palebných prostředků a růst jejich početnosti (dělostřelectvo, kulometry), vyvolá zvýšené ekonomické požadavky na zabezpečení bojové činnosti. K všestrannému materiálnímu zabezpečení předchozích válek, které se rozhodovaly jednou generální bitvou ve skutečně krátkém čase, postačovalo, zjednodušeně řečeno, jen to, co bylo připraveno v předchozím mírovém období. Proto také pojmy „hospodářská mobilizace“ a „válečné hospodářství“ byly do té doby neznámé. K jejich artikulaci došlo teprve až v první světové válce, která svým charakterem i délkou trvání vyvolala potřebu formování „válečného hospodářství“ a „hospodářské mobilizace“ jako součásti objektivní reality. Velmi výstižná jsou v této souvislosti slova náčelníka Hlavního dělostřeleckého velení ruských vojsk generála Kuzmina-Karavajeva: „...pokud by v předvečer války r. 1914 byla kýmkoli z vedení vojenského rezortu vyslovena myšlenka o velikosti budoucích potřeb dělostřeleckých prostředků v rozsahu blízkém potřebám definovaným v r. 1916, bylo by toto vyhlášení přijato jako neseriózní a nehodné jakýchkoliv dalších úvah.“ [26]

Ještě výstižněji se po skončení války vyjádřil francouzský generál Serigny (koncem války jeden z blízkých spolupracovníků maršála Pétaina): „Zásady vedení války se nezměnily. Výsledků se dosáhne jen bojem a vítězství jen převahou sil na rozhodujícím místě. Tím místem však nemusejí být je Pratecké výšiny (bitva u Slavkova 1805) nebo postavení u Saint Privat (místo bitvy v roce 1870). Tímto místem mohou stejně být továrny, kde se vyrábějí stroje, železnice a eskadry, dopravující to, co moderní armáda potřebuje k boji a životu...“ [27]

Analogická situace nastala i před druhou světovou válkou. Bez ohledu na velmi důkladné přípravy se tato válka ukázala jejím „architektům“ v naprosto jiném světle, než si v předvečer jejího zahájení představovali. Prognóza, neodpovídající skutečnému charakteru a průběhu války, byla vypracována jak na straně Německa, tak i na straně sovětského Ruska. Ruské vojensko-politické vedení tím bylo donuceno (místo rozvoje válečné výroby v předem pro tuto potřebu vybudovaných a připravených kapacitách) převážnou část svého vojensko-průmyslového komplexu demontovat a přesunout do tisíce kilometrů vzdálených míst v hloubce země, a teprve tam zahájit potřebnou výrobu zbraní, munice a ostatní techniky ve velmi provizorních podmínkách.

Po těchto zkušenostech se hlavním obsahem válečně ekonomické teorie stala problematika **hospodářské mobilizace**. V její všestranné přípravě, včasném a efektivním uskutečnění, harmonizovaném se **zahájením** vojenských operací, byla identifikována vlastní podstata nového způsobu ekonomického zabezpečování války. Intenzivní teoretický výzkum vyústil do formulace nových požadavků kladených na ekonomiku a její produkční schopnosti. Ekonomika měla zajišťovat nejen obrovské, dříve nemyslitelné objemy peněžních prostředků pro potřeby přípravy na válku (v tomto mnozí teoretici spatřovali právě to nové v ekonomickém zabezpečování války), ale měla být zároveň schopna uskutečnit v předem stanovených lhůtách organizovaný přechod z mírových na válečné koleje, přeorientovat výrobu produkce civilní spotřeby na produkci prostředků ozbrojeného boje a zabezpečit její včasnou distribuci bojující armádě. Jinými slovy, úkolem ekonomiky byla přeměna definované části jejích produkčních kapacit ve specifický válečně-ekonomický systém, bezprostředně pracující ve prospěch reprodukce a narůstání vojenské síly. Zbývající část kapacit, zajišťující výrobu produkce běžné spotřeby, měla být převedena na válečné koleje a podřízena zvláštnímu válečnému režimu práce.

Radikální změna způsobu ekonomického zabezpečování války zásadním způsobem ovlivnila klíčové kategorie a obsah válečně-ekonomické teorie, která se začala postupně měnit ve vědecký systém válečně-ekonomických poznatků, zahrnujících teorii válečné ekonomiky a řadu nově se formujících konkrétních vojensko-ekonomických disciplín, které byly teoretickou reflexí systému týlového a technického (materiálního) zabezpečení vojsk. S postupným narůstáním její role a růstem intenzity uvědomování si jejího významu pro praxi se začala stále naléhavěji projevovat potřeba přípravy vysoce kvalifikovaných kádrů – „vojenských ekonomů“ – různých odborností.

Bezprostředně po ukončení druhé světové války byla pozornost válečné ekonomiky soustředěna především na řešení problémů konverze válečného hospodářství a na zevrubnou analýzu získaných zkušeností z ekonomického zabezpečování přípravy obrany a vedení válečných operací. Tyto analýzy potvrdily rostoucí závislost moderní války na hospodářství: „Neboť moderní armáda potřebuje stále víc mechanických a motorizovaných zbraní, které může zajistit jen vyspělé a dobře vedené hospodářství, zvláště technicky dokonalý průmysl.“ [28]

Novým, obzvláště silným impulzem k „inovaci“ tradičních představ bylo zahájení výroby raketojaderných zbraní a dosažení Spojenými státy a sovětským Ruskem kritické úrovně jejich vojenské síly, tj. takových jejích parametrů, které neumožňovaly, aby byla použita k realizaci politických, ekonomických a jiných zájmů. H. Kissinger tento stav nazval „paradoxem síly“.

V tomto období se objevila řada velmi různorodých úvah s tímto fenoménem spjatých, mezi kterými se objevovala i tvrzení, že: „.... dosažené výsledky v oblasti technologií spolu s vývojem atomové zbraně do značné míry snižují význam válečně-ekonomického potenciálu, tj. maximálních plně zmobilizovaných kapacit pro válečnou výrobu.“ [29]

Celá druhá polovina 20. století je charakterizována poměrně častým střídáním vojensko-strategických koncepcí. Ve válečně-ekonomické teorii probíhá proces formování systému poznatků, který měl být výrazem objektivní potřeby řešení úkolů optimalizace válečně-ekonomického zabezpečování vojenské bezpečnosti. V zahraničí velmi přesvědčivě do této diskuze zasáhli např. Hartley K., Hitch Ch. J., McKean R. N. a Sandler, T. [30] Řešení zmíněných problémů byl věnován i obsah mnoha publikací, monografií i statí, výzkumné práce jednotlivců i vědeckých kolektivů pracovišť českých vojenských vysokých škol. [31]

Svědčí o tom např. konference „Ekonomika obrany státu, možnosti a perspektivy rozvoje“, která se konala v říjnu 1998. Soustředila pozornost na nutnost „komplexního řešení otázek

rozvoje a zdokonalování ekonomiky obrany státu v závislosti na měnících se podmínkách“. V souvislosti s tím jednání konference věnovalo pozornost analýze nových aspektů ve vzájemném vztahu ekonomiky a obrany v období po skončení studené války a aktualizaci obsahu výuky ekonomických resp. vojensko-ekonomických předmětů na Fakultě ekonomiky obrany státu. Na této konferenci byla poprvé artikulována myšlenka o nutnosti „rozšířit chápání obsahu obrany o tzv. nevojenskou obranu státu“. [32] V následujícím období byly mnohé problémy podrobeny soustředěnému studiu, které vedlo k vyslovení myšlenky o potřebě formulace nového paradigmatu ekonomiky obrany státu. [33] I přes dosažení řady pozitivních parciálních výsledků je nutné konstatovat, že realizované výzkumy a studia nebyly v tomto období provázány jedním všeobecným cílem, předpokládajícím vytvoření přesného kategoriálního aparátu, jednotného vědecko-teoretického základu, na kterém by bylo možné **formulovat nové paradigma**.

V průběhu devadesátých let minulého století výrazně zesílila potřeba konstituování **ekonomiky ozbrojených sil (dále jen armády)**. Objevily se první práce, které vycházely ze zahraničních zkušeností. Teoretické studie začaly vznikat jak na vojenských, tak i na civilních vysokých školách. Velkou pozornost problémům rozvoje teorie ekonomiky armády věnovaly ve svých pracích M. Krč, L. Odehnal, F. Ochraňa, V. Šefčík, J. Šelešovský a další autoři z oblasti teorie i vojenské praxe. Mezníkem v procesu konstituování nové vědní disciplíny **ekonomiky armády** se stalo obhájení závěrečné zprávy k projektu obranného výzkumu MO „Cesty racionalizace ekonomického zabezpečení součástí rozpočtového úseku MO ČR“ v červnu roku 2002. Autorský kolektiv pod vedením R. Horáka ve své zprávě předložil ucelenou koncepci Ekonomiky Armády ČR, kterou chápe jako složku ekonomiky obrany státu: „Ekonomika obrany státu jako vědní obor akreditovaný v České republice se vnitřně člení na dva úseky: *teorii ekonomiky obrany a ekonomiku ozbrojených sil (armády)*“. [34] Systematické rozvíjení tohoto směru vojensko-ekonomického výzkumu musí být v současnosti zdrojem praktických doporučení napomáhajících efektivnějšímu využívání omezených zdrojů vyčleňovaných pro potřeby rozvoje armádního systému.

Ve vývoji vědního oboru ekonomiky obrany státu v období po roce 2000 lze vypožorovat dvě tendence: na jedné straně velmi intenzivní rozvoj teorie ekonomiky armády a na straně druhé – určitou stagnaci v rozvoji teorie ekonomiky obrany státu. I to je jeden z důvodů, proč je nutné v současnosti věnovat zvýšenou pozornost vědecké práci aktuálním otázkám teoretického rozvoje ekonomiky obrany státu.

Požadavky na proces formování obsahu nového paradigmatu

Jestliže podstatu paradigmatu teorie ekonomiky obrany státu jako vědy, která se formovala ve 20. století, lze vyjádřit dvěma postuláty: existencí **obrané ekonomiky** jako specifického systému národního hospodářství v době míru i za války a **ekonomickou mobilizací** jako způsobu realizace válečně-ekonomického potenciálu, pak v současnosti základ nového paradigmatu by měl tvořit **formující se nový způsob ekonomického zabezpečování možných ozbrojených konfliktů (válek) 21. století, který musí být založen na podpoře kritické vojenské síly a připravenosti k multivariantní ekonomické mobilizaci**.

Shrnutím všech výše uvedené skutečností je možné dospět k závěru, že v současnosti jsou zvláště aktuální problémy **metodologického charakteru**, které se musí stát předmětem soustředěného systematického výzkumu vojenských i civilních pracovišť základního

i aplikovaného vojensko-ekonomického výzkumu. První krok v tomto směru byl již učiněn v kolektivní práci „**Metodologie vědy a vědeckého poznání**“. Zvláště inspirativní je část věnovaná problémům „metodologie ekonomiky obrany státu“. Profesor M. Krč, který je autorem této části, se v ní, mimo jiné, zabývá problémy obecného pojetí „**paradigmatu ekonomiky obrany státu**“ a „**úlohy jevů ve vytváření teorií v ekonomice obrany státu**“, tedy problémy velmi aktuálními z hlediska potřeb současného bádání. [35] Neznamená to snad, že v těchto dnech je zahajována **nová etapa** v rozvoji obranně-ekonomické teorie, jejíž podstatu je nutné pochopit? Domnívám se, že ano, neboť ohromné změny v mezinárodním bezpečnostním prostředí po skončení studené války a zvláště pak po 11. září 2001 vyžadují, aby byly znovu přezkoumány samotné základy teorie ekonomiky obrany státu. Není bez zajímavosti, že již zmiňovaní zahraniční autoři se právě v tomto období opětovně vrací ke studiu zásadních problémů ekonomiky obrany. [36]

Pouze za podmínky hlubokého pochopení podstaty nastupující etapy v rozvoji obranně-ekonomické teorie a transformace této podstaty do jejího obsahu je možné hovořit o dosažení její adekvátnosti rozvíjející se objektivní realitě. Čím dříve si společnost, stát, věda uvědomí vznikající nové potřeby, vztahy a problémy, tím přesvědčivější a účinnější bude jejich včasné a efektivní řešení, tím vyšší bude zabezpečení národní bezpečnosti a obrany.

Vědecká a výzkumná činnost zaměřená na řešení uvedených problémů již byla zahájena. Doposud však ještě nenabrala potřebného tempa a nezbytného rytmu, neboť doposud není formulována **společenská objednávka** a ze strany autoritativního politického orgánu není vědě definováno zadání a stanoveny konkrétní úkoly. Do současného stavu vědecko-výzkumné práce se nepříznivě promítla i reorganizace vojenského školství a struktury vědecko-výzkumné základny. Teprve druhým rokem je v rámci Fakulty ekonomiky a managementu Univerzity obrany cílevědomě a systematicky budované jednotné vědecko-metodické centrum vojensko-ekonomického výzkumu a budován systém spolupráce s vojensko-ekonomickou praxí.

Potřeba nového paradigmatu se projevuje prostřednictvím rozporu mezi tradičními závěry obranně-ekonomické teorie a novými požadavky obrany a zdokonalování armádního organismu. V těchto rozporech a jejich řešení se postupně objevují zárodky všeho nového, co v konečném důsledku formuje nové paradigma. V současnosti je proto nezbytné zaměřit úsilí vědy na analýzu právě těchto již reálně **existujících rozporů** a jejich genezi, na studium a identifikaci možných cest jejich řešení. Řeč jde o nejpodstatnější rozpory, např. mezi obrovskými vojenskými potřebami a omezenými možnostmi ekonomiky, mezi potřebami neutralizace lavinovitě narůstajících hrozeb existenčním zájmům společnosti v různých sférách jejího života a ekonomickým zabezpečováním odpovídajících funkcionálních druhů bezpečnosti, mezi přímými, centrálním orgánem plánovitě realizovanými a tržními metodami a prostředky regulování procesů ekonomického zabezpečování bezpečnosti apod.

V této souvislosti je potřebné poznamenat, že zájem představují především **nestandardní řešení**, vycházející za hranice panujícího paradigmatu. Jako důkaz uvedu příklad. V předvečer první světové války bylo zřejmé, že v důsledku uskutečněných kvalitativních změn v prostředcích jejího vedení, potřeby jejího ekonomického zabezpečení nebyvale vzrostou. V souladu s panujícími po staletí utvářenými představami stereotypy válečně-ekonomického myšlení o způsobech „živení války“ byl učiněn závěr, že tato válka nemůže dlouho trvat, neboť nahromaděné prostředky jejího vedení budou spotřebovány během prvních měsíců válečných operací. A další úvahy se již vázaly pouze na určení možné doby trvání – tři, čtyři měsíce, půlrok či rok nebo dva roky? Naprosto jinou variantu řešení, diametrálně odlišnou od úvah,

založených na panujícím stereotypu vojensko-ekonomického myšlení, dala samotná válka – **ekonomická mobilizace**. Opakování obdobné situace je třeba se vyhnout!

Je nasnadě, že problém nelze zjednodušovat. Nové paradigma nemůže být jen prostým souhrnem dílčích odpovědí na otázky o tom, jak řešit tyto rozpory. Toto nové paradigma musí vzniknout především jako výsledek **hledání** těchto odpovědí v rámci teoretického a aplikovaného vojensko-ekonomického výzkumu a konfrontace získaných výsledků s požadavky praxe. Proto je naprosto nezbytné a účelné problém formování nového paradigmatu teorie ekonomiky obrany státu formulovat jako aktuální úkol celé odborné vojenské i civilní komunity. Východiskem může být rozvinutí systematické široké diskuze právě na stránkách Vojenských rozhledů. Tato diskuze by měla mít ambice vykročit za rámec fundamentálního vědeckého problému a vytvořit prostor hledání odpovídajících teoretických i praktických řešení důležitých problémů ekonomického zabezpečování vojenské výstavby, národní bezpečnosti a obrany České republiky. To je v souladu s často vyslovovaným požadavkem, že plány výstavby a modernizace armády musí být naprosto transparentní a pochopitelné pro celou společnost.

Obsah nového paradigmatu

Dynamický vývoj procesu globalizace spojený se zrychlujícím se vědeckotechnickým rozvojem determinující prohlubování vzájemné závislosti rozvoje jednotlivých států, regionů, společenství a současně zvyšující jejich zranitelnost, vyžaduje zaměření pozornosti na zkoumání problémů **ekonomiky (národní) bezpečnosti** a její konstituování jako vědy. V posledním období se objevují myšlenky o potřebě koncipování základů **ekonomiky evropské (globální) bezpečnosti** jako vědecké disciplíny, vznikající na bázi národních ekonomik obrany. [37] Obsah nového paradigmatu teorie ekonomiky obrany státu tak musí reflektovat vznikající systém vzájemných vztahů mezi ekonomikou evropské bezpečnosti, ekonomikou národní bezpečnosti a ekonomikou obrany státu, kterou chápeme jako jednu z komponent ekonomiky národní bezpečnosti. Filozofie tohoto přístupu vychází z uznání existence reálného vojenského ohrožení, vyvolávající nutnost, aby stát trvale udržoval potřebnou úroveň ozbrojených sil a jejich připravenost k účasti v mírových akcích v rámci spojeneckých závazků. Souběžně jsme přímými svědky zvyšování počtu a narůstání nebezpečnosti mimovojenských hrozeb, k jejichž odvrácení a neutralizaci je nutné formovat značně dobře organizované nevojenské síly, které jsou dokonale připravené, vyškolené a vysoce mobilní. V rámci dělby odpovědnosti se tak nabízí členění ekonomiky národní bezpečnosti na „ekonomické zabezpečování vojenské obrany státu“ a „ekonomické zabezpečování nevojenské obrany státu“.

Poněkud odlišný přístup k pojetí ekonomiky bezpečnosti zastává J. Placzek, který k problematice vymezení pojetí bezpečnosti přistupuje ze širšího pohledu – prizmou národních potřeb, koaličního prostoru i z kontinentálního hlediska. Ve svých úvahách dochází k závěru, že dosavadní rozměr ekonomiky obrany je proto nutné rozšířit o nové prvky, tzn. že „...je nutno do společných problémů ekonomiky obrany včlenit problémy nové, a to z mimovojenské oblasti, které společně vytvoří novou disciplínu – ekonomiku bezpečnosti“. [38]

Ekonomika bezpečnosti by měla být definována jako speciální vědecká disciplína. Jejím **předmětem zkoumání** by mělo být národní hospodářství (resp. ekonomika koalice či celého kontinentu) posuzované z pohledu jeho možností a přímé účasti na vytváření základů zabezpečování národní bezpečnosti (koalice či kontinentu). **Objektem zkoumání** by měl být hospodářský potenciál, který může být aktivizován ve prospěch ekonomického zabezpečování (budování a udržování) národní bezpečnosti. [39]

Po 11. září 2001 se zcela zákonitě do popředí zájmu výzkumů mnoha věd dostaly problémy spjaté s problémem terorismu a činnosti různých extrémistických skupin. Již první studie potvrzují, že terorismus a boj s ním má své ekonomické aspekty. Mimo zkoumání **ekonomických zdrojů a důsledků terorismu**, zůstává pro teorii ekonomiky obrany velký prostor při řešení problémů **ekonomického zabezpečování boje s terorismem**. Nikdo asi nepochybuje o tom, že jde o zcela novou výzvu, která bude vyžadovat velké a soustředěné úsilí.

Na pozadí těchto nových výzev se začínají rozvíjet diskuze o samotných základech teorie ekonomiky obrany státu, tj. nastává období „...kdy vědecká komunita začíná ztrácet důvěru k dosavadnímu paradigmatu a navrácí se ke kritické diskuzi o základech své disciplíny“. [40] Se zřetelem k této situaci obranně-ekonomická teorie (ekonomika obrany), v jednotě svých dvou rovin – teorie ekonomiky obrany státu a teorie ekonomiky ozbrojených sil (armády), se musí vrátit ke kritickému přehodnocení svých výchozích postulátů, kategorií a zákonů, znovu artikulovat základní logické souvislosti a zákonitosti svého vývoje jako vědy rozvíjející se v kvalitativně nových podmínkách globalizace, jasně definovat své funkce a též vztah k ekonomice bezpečnosti (národní, regionální, globální).

Teorie ekonomiky obrany státu by měla při kritické autoreflexi vlastních teoretických základů zaměřit svou pozornost i na zevrubné studium **nových jevů a zvláštností ve vzájemných vztazích ekonomiky a obrany (bezpečnosti)**, které jsou determinovány kvalitativními změnami ve vojenství a z nich plynoucími požadavky na způsob ekonomického zabezpečování potřeb obrany. Výzkum by měl poskytnout odpovědi na široký okruh otázek týkajících jak tradičních problémů ekonomiky obrany státu, tak i zcela nových, souvisejících s naším členstvím v NATO. Není sporu o tom, že k těmto novým problémům je nutné řadit témata **ekonomického zabezpečování** našeho aktivního *působení* v rámci Severoatlantické aliance a *plnění aliančních úkolů* (účast v mírových operacích a při odvracení vzniku možných konfliktů, podíl na budování společné „alianční obrany a bezpečnosti“ apod.).

Velmi citlivým tématem, se kterým se bude muset teorie ekonomiky obrany vypořádat, je problém dopadu **distribuce ekonomické zátěže** zabezpečování koaličních akcí do ekonomik jednotlivých účastnických zemí. Půjde o řešení „konfliktu“ mezi alokací národních zdrojů ve prospěch aliance a jejich alokací ve prospěch zabezpečování národních zájmů (obranu a sociálně-ekonomický rozvoj).

Mimo obsah nového paradigmatu nemohou zůstat témata zahrnující problémy velikosti vojenských výdajů a jejich vlivu na sociálně-ekonomický rozvoj, **plánování a realizace vojenských rozpočtů** jako nástrojů efektivního hospodaření se zdroji ve sféře obrany, armádní řízení zdrojů (**management zdrojů**) a jeho principy (zásady, metody a nástroje). V těchto souvislostech se do popředí zájmu teorie musí dostat i témata **řízení akvizičního procesu a zadávání veřejných zakázek**, efektivní exploatace zbraní a vojenské techniky a hospodaření s decentralizovanými ekonomickými zdroji v podmínkách armády.

V průběhu dosavadních diskuzí nad novým obsahem paradigmatu teorie ekonomiky obrany státu se poměrně výrazně dostalo do popředí pozornosti odborné komunity téma **profesionální armády**, zahrnující široký okruh problémů od jejího pojetí jako faktoru makroekonomického pohybu, přes její identifikaci jako ekonomického subjektu trhu práce a zkoumání možných vzorců jeho chování v tržním prostředí, až po ekonomické otázky rekrutace, retence a migrace, které bezprostředně souvisí efektivitou vynakládaných zdrojů. Úspěšnému řešení těchto problémů může výrazně napomoci využití teorie lidského kapitálu a aplikace nástrojů mikroekonomické analýzy.

Konstituování nové teorie, která aspiruje na to, stát se novým paradigmatem, není totální negací své předchůdkyně, ale procesem revize „staré“ teorii a její transformace, v průběhu které dochází ke změně významu jejích základních pojmů, kategorií a náhledů. Od počátku devadesátých let minulého století uskutečňovaný poměrně intenzivní výzkum vedl k velmi pozoruhodným výsledkům v oblasti **aplikace ekonomických nástrojů řízení nákladů** procesů výcviku a plnění úkolů v podmínkách jednotlivých stupňů armádní struktury. Reakcí na současné potřeby růstu kvality ekonomického rozhodování vojenských kádrů a efektivnosti řízení procesů exploatace obranných zdrojů (materiálových, lidských a finančních) při plnění každodenních úkolů vojsk se musí stát nezbytné přehodnocení a reformulace základních poznatků formující se teorie ekonomiky ozbrojených sil (armády) a jejich transformace do obsahu nového paradigmatu. Přitom by nemělo jít o samoúčel, ale o verifikaci tohoto teoretického fundamentu prizmatem nových podmínek a potřeb zvyšování efektivnosti ekonomického zabezpečování činnosti a výstavby armády.

Rozsah příspěvku nedovoluje se podrobněji věnovat popisu změn v obsahu paradigmatu ekonomiky obrany státu jen za posledních dvacet-pětadvacet let. Avšak intenzita proměn je tak výrazná, že dosavadní řádky postačují ke zřetelné identifikaci tendence narůstání rozsahu „mikroekonomických“ témat v obsahu paradigmatu na úkor témat „makroekonomických“, jejichž význam se však nesnižuje. Je proto otázkou, zda-li další vývoj bude směřovat ke vzniku dvou relativně autonomních vědeckých disciplín, – „teorie ekonomiky obrany státu“ a „teorie ekonomiky ozbrojených sil (armády)“, nebo zda-li povede k formování paradigmatu „jedné“ disciplíny – „oborně-ekonomické vědy“ jako jednoty jejich dvou stránek: „ekonomiky obrany státu“ (makroekonomický úhel pohledu) a „ekonomiky armády“ (mikroekonomický úhel pohledu), podobně jako je to v případě obecné ekonomické teorie chápáné a vykládané v jednotě jejich dvou stránek - mikroekonomie a makroekonomie.

Závěr

Závěrem se zpravidla žádá dát alespoň stručnou odpověď na otázku: Kam zaměřit pozornost nejdříve a jaké problémy řešit v nejbližší době? Takto formulovaná otázka však svádí k vytržení problémů z jeho přirozených logických vazeb, a tím vytvoření podmínek pro formulaci neúplných a nepřesných závěrů. Na druhé straně je však nutné nalézt základní článek – nervový bod, jehož zmocnění se stane určujícím východiskem dalšího postupu. Z dosud uvedeného vyplývá, že pro formování nového paradigmatu jsou tímto bodem **metodologické, filozofické a ekonomické základy** obranně-ekonomické vědy, resp. teorie ekonomiky obrany státu jako vědy. Je nezbytné prvořadou pozornost věnovat jejich revizi a novému vymezení (definování), což se nemůže obejít bez tvořivé diskuze a střetů s hluboce zakořeněnými stereotypy v myšlení lidí, jako formě přežívání starého paradigmatu ekonomiky obrany.

Překonání současných stereotypů branně-ekonomického myšlení bude vyžadovat kritickou analýzu jeho dosavadního vývoje, odhalení tendencí a zákonitostí formování a změny paradigmatu ekonomiky obrany státu. S tímto cílem je nezbytné věnovat trvalou pozornost zkoumání **historie branně-ekonomického myšlení a vývoje ekonomického zabezpečování** obrany. I v této souvislosti velmi aktuálně zní slova J. A. Schumpetera, která pronesl na jedné ze svých posledních přednášek na Harvardu: **„Ekonom potřebuje, za prvé – znát ekonomickou teorii, aby ho vedla, za druhé – statistiku, aby mu poskytla kvalitní empirické údaje, a za třetí – potřebuje znát historii – a právě znalost historického rozměru nejvíce ekonomům chybí.“**

Svůj příspěvek jsem uvedl myšlenkou významné osobnosti ekonomické vědy. Myslím, že obdobně výstižnou je i následující myšlenka:

„Věk rytířstva je pryč; nastal věk sofistů, ekonomů a počtářů.“

Edmund Burke

Poznámky:

- [1] HITCH, Ch. J., MCKEAN, R. N. *The Economics of Defense in the Nuclear Age*. New York, 1960, citováno podle vydání z roku 1986, s. 5.
- [2] V dalším popisu vývoje je uplatněn časový postup.
- [3] KENNEDY, G. *The Economics of Defense*. London, 1975, s. 17.
- [4] OLVEY, L. D., GOLDEN, J. R., KELLY, R. C. *The Economics of National Security*. New York, 1984, s. 8-9.
- [5] HARTLEY, K. *The Economics of Defense Policy*. London, 1991, s. 8, 9.
- [6] Pojetí oboru a návrh doktorandského postgraduálního studia ekonomika obrany státu. Vyškov 1994, s.14-15.
- [7] STANKIEWICZ, W. *Ekonomika obrony*. Warszawa, 1994, s. 19.
- [8] *Handbook of Defense Economics*. New York, 1995, s. 3-4.
- [9] KRČ, M., STANKIEWICZ, W. Vymezení ekonomiky obrany. In KRČ, M., ODEHNAL, L. a kol.: *Ekonomika obrany státu (vybrané kapitoly)*. Brno, 1998, s. 32.
- [10] ŠEFČÍK, V. *Ekonomika a obrana státu*. Praha 1999, s. 12.
- [11] Za všechny vydané publikace uvedme alespoň následující: ŠEFČÍK, V. *Základy teorie ekonomiky obrany státu*. Vyškov, 1998; ŠEFČÍK, V. *Analýza ekonomického zabezpečení obrany*. Vyškov, 1998; ŠEFČÍK, V. *Ekonomika a obrana státu*. Praha, AVIS, 1999; KRČ, M., ODEHNAL, L. a kol. *Ekonomika obrany státu (vybrané kapitoly)*. Brno, 1998; KRČ, M. *Vybrané kapitoly ekonomiky obrany státu*. Vyškov, 2004.
- [12] ABEN, J. *Economie politique de la défense*. Paris, 1992, p. 15.
- [13] GERBER, J. *Betriebslehre für Streitkräfte*. Köln an Main, 1967.
- [14] KIRCHHOFF, G. *Handbuch zur Ökonomie der Verteidigungspolitik*. Regensburg, 1986, s. 534.
- [15] *Handbook of Defense Economics*. New York, 1995, s. 15.
- [16] ŠIKULA, M. K metodologickým východiskám ponímání fenoménu globalizácie. *Ekonomický časopis*, 53, 2005, s. 663-679.
- [17] Blíže KRČ, M. Vojenství jako významný fenomén XXI. století. In *Vojenství XXI. století*. Sborník příspěvků z mezinárodní konference konané na Vojenské akademii v Brně 17. října 2001. Brno 2002, s. 13-15.
- [18] <http://yearbook2005.sipri.org/ch8/ch8> (17.07.2005)
- [19] VALOUCH, J. Konverze obranné průmyslové základny. In *Obrana a strategie*. 2005, č. 1, s. 4.
- [20] Tamtéž, s. 116.
- [21] RAŠEK, A. Ke koncepci výstavby profesionální AČR. In *Vojenské rozhledy*, 2002, č. 4, s. 72.
- [22] Tamtéž, s. 74.
- [23] EICHLER, J. Koncepce výstavby profesionální armády a hodnocení bezpečnostních hrozeb a rizik. In *Vojenské rozhledy*, 12(44), 2003, č. 1, s.3.
- [24] Viz např. KRČ, M. a kol. *Metodologie vědy a vědeckého poznání*. Brno, 2005. KUČERA, J., RADVAN, E. *Filosofické aspekty metodologie vědy*. Brno, 2000.
- [25] Při analýze dopadů procesu globalizace na současnou společnost M. Márton dochází k závěru, že i ekonomie je součástí procesu hledání nového paradigmatu, ve kterém by bylo obsažené i překonání dichotomie racionality a hodnot. „Součástí tohoto procesu jsou i návraty k vývoji ekonomického myšlení, formování nových metodologických přístupů a dialog ekonomie s jinými společenskými vědami“. MÁRTON, M. Poznámky k ekonomické racionalite, hodnotám a ku globalizácii. In *Ekonomický časopis*, 53, 2005, č. 7, s. 681.
- [26] MANIKOVSKIJ, A. A. *Bojové zásobování ruské armády ve světové válce*. MOSKVA, Vojenizdat, 1937, s. 37.
- [27] ŘEŽÁČ, Z. K vojenským přípravám první světové války. In *Vojenské rozhledy*, 1992, č. 7, s. 128.
- [28] BRIŠKA, R. *Národné hospodárstvo (teória a politika)*, 2. doplněné vydání. Bratislava 1948. Svazek druhý. Bratislava, 1948. s. 706-707.
- [29] HITCH, Ch. J., MCKEAN, R. N. *The Economics of Defense in the Nuclear Age*. New York: Atheneum, 1986, s. 14-15.
- [30] HITCH, Ch. J., MCKEAN, R. N. *The Economics of Defense in the Nuclear Age*. New York: Atheneum, 1986; HARTLEY, K., SANDLER, T. *The Economics of Defense*. Cambridge University Press, 1995; HARTLEY, K., SANDLER, T. *Handbook of Defense Economics*. Hardbound. North-Holland, 1995.
- [31] ŠEFČÍK, V. *Základy teorie ekonomiky obrany státu*. Vyškov, 1998; ŠEFČÍK, V. *Analýza ekonomického zabezpečení obrany*. Vyškov, 1998; KRČ, M., ODEHNAL, L. a kol. *Ekonomika obrany státu (vybrané kapitoly)*. Brno, 1998; KRČ, M. *Vybrané kapitoly ekonomiky obrany státu*. Vyškov, 2004.

- [32] ŠEFČÍK, V. Bezpečnostní systém ČR a ekonomika obrany státu jako studijní obor a vědní disciplína. In sborník referátů z konference na téma „*Ekonomika obrany státu, možnosti a perspektivy rozvoje*“. Vyškov, 1998, s. 14–15.
- [33] „Složité charakter evolučních procesů, přechod od monomodální k multimodální podobě vývoje si vynucuje nejen strohý posun v přístupech a metodách, ale změnu ve strategickém slova smyslu, tedy žádá se vypracovat nové paradigma ekonomiky obrany, které by interkorporovalo všechny nové možnosti, které přináší současná věda, výzkum a technologie, zvláště ITT.“ ANDRÁŠIK, L. Charakter evoluce vojensko-ekonomických procesů po rozpadu bipolární rovnováhy. In *Vztah ekonomiky a obrany po studené válce*. Sborník příspěvků z odborného semináře. Vyškov, 2001, s. 23.
- [34] HORÁK, R. a kol. *Východiska pro konstituování ekonomiky armády*. Brno, 2002, s. 23.
- [35] KRČ, M. a kol. *Metodologie vědy a vědeckého poznání*. Brno, 2005, s. 173–177.
- [36] HARTLEY, K. *Defense Economics: Its Contribution and New Developments*. October 2003, HARTLEY, K. *The Economics of the UK-Iraq Conflict*. Centre for Defense Economics University of York, 2004; HARTLEY, K., SANDLER, T. *The Economics of Defense, Volume I-III*. Cheltenham, International Library of Critical Writings in Economics, 2001. HENDERSON, D. R. *The Economics of Defense, War, and Foreign Policy*, March 14, 2005; McGUIRE, *Koncepce ekonomiky obrany pro 21. století*. In *Vojenské rozhledy*, 2000, č. 4.
- [37] Blíže např. STACHOWIAK, Z. *Evropská bezpečnostní politika – nová vědní disciplína*. In Sborník Vojenské akademie v Brně, řada C-D. 2001, č. 1. s. 170–175; KRČ, M., KURINIA, S. *Ekonomická bezpečnost země střední velikosti*. Brno 2000; PLACZEK, J. *Vývoj polského branně-ekonomického myšlení v letech 1976–2000*. Brno, 2003, s. 127–187.
- [38] PLACZEK, J. *Vývoj polského branně-ekonomického myšlení v letech 1976–2000*. Brno, 2003, s. 177.
- [39] Obdobně přistupuje k vymezení předmětu a objektu zkoumání ekonomiky bezpečnosti J. Placek. Viz PLACZEK, J. *Vývoj polského branně-ekonomického myšlení v letech 1976–2000*. Brno, 2003, s. 178–179.
- [40] KUČERA, J.-RADVAN, E. *Filosofické aspekty metodologie vědy*. Brno, 2000, s. 159.

Literatura:

- ABEN, J. *Economie politique de la défense*. Paris, 1992.
- ANDRÁŠIK L. Charakter evoluce vojensko-ekonomických procesů po rozpadu bipolární rovnováhy. In *Vztah ekonomiky a obrany po studené válce*. Sborník příspěvků z odborného semináře. Vyškov, 2001. ISBN 80-7231-073-9.
- BRÍŠKA, R. *Národní hospodářství (teória a politika)*, 2. doplněné vydání. Bratislava 1948. Svazek druhý. Bratislava, 1948. s. 706–707.
- EICHLER, J. Koncepce výstavby profesionální armády a hodnocení bezpečnostních hrozeb a rizik. In *Vojenské rozhledy*, 12(44), 2003, č. 1. ISSN 1210-3292.
- GERBER, J. *Betriebslehre für Streitkräfte*. Köln an Main, 1967.
- Handbook of Defense Economics*. New York, 1995.
- HARTLEY, K. *The Economics of Defense Policy*. 1. vyd. London, Brassey's (UK) 1991, ISBN 0-08-033625-6.
- HARTLEY, K. *Defense Economics: Its Contribution and New Developments*. October 2003, <http://www.york.ac.uk>.
- HARTLEY, K. *The Economics of the UK-Iraq Conflict*. Centre for Defense Economics University of York, 2004, <http://www.york.ac.uk>.
- HARTLEY, K., SANDLER, T. *The Economics of Defense*. Cambridge University Press, 1995. ISBN 0-521-44204-4.
- HARTLEY, K., SANDLER, T. *Handbook of Defense Economics*. Hardbound. North-Holland, 1995. ISBN 0-444-81887-1.
- HARTLEY, K., SANDLER, T. *The Economics of Defense, Volume I-III*. Cheltenham, International Library of Critical Writings in Economics, 2001, <http://www.york.ac.uk>.
- HENDERSON, D. R. *The Economics of Defense, War, and Foreign Policy*, March 14, 2005. <http://www.york.ac.uk>.
- HITCH, Ch. J., McKEAN, R. N. *The Economics of Defense in the Nuclear Age*. New York: Atheneum, 1986. ISBN 0-689-70094-6.
- HORÁK R. a kol. *Východiska pro konstituování ekonomiky armády*. Brno, 2002. ISBN 80-85960-36-2
- KENNEDY, G. *The Economics of Defense*. London, 1975.
- KIRCHHOFF, G. *Handbuch zur Ökonomie der Verteidigungspolitik*. Regensburg, 1986.
- KRČ, M. Vojenství jako významný fenomén XXI. století. In *Vojenství XXI. století*. Sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve Vojenské akademii v Brně 17. října 2001, Brno 2002.
- KRČ, M. *Nástin dějin ekonomiky obrany*. Praha, AVIS 2001. ISBN 80-7278-100-6.
- KRČ, M. *Vybrané kapitoly ekonomiky obrany státu*. Vyškov, 2004. ISBN 80-7231-120-4.
- KRČ, M. a kol. *Metodologie vědy a vědeckého poznání*. Brno, 2005. ISBN 80-7231-004-6.
- KRČ, M., ODEHNAL, L. a kol. *Ekonomika obrany státu (vybrané kapitoly)*. Brno, 1998,
- KRČ, M., KURINIA, S. a kol. *Ekonomická bezpečnost země střední velikosti*. Brno 2000. ISBN 80-85960-17-6.
- KUČERA, J., RADVAN, E. *Filosofické aspekty metodologie vědy*. Brno, 2000. ISBN 80-85960-16-8.
- MANIKOVSKIJ, A. A. *Bojové zásobování ruské armády ve světové válce*. Moskva: Vojenizdat, 1937.

- MÁRTON, M. Poznámky k ekonomickej racionalite, hodnotám a ku globalizácii. In *Ekonomický časopis*, 53, 2005, č. 7. ISSN 0013-3035.
- McGUIRE, M. C. Koncepcie ekonomiky obrany pro 21. století. In *Vojenské rozhledy*, 9(41), 2000, č. 4, ISSN 1210-3292.
- OLVEY, L. D., GOLDEN, J. R., KELLY, R. C. *The Economics of National Security*. New York, 1984.
- PLACZEK, J. *Vývoj polského branně-ekonomického myšlení v letech 1976-2000*. Brno, 2003, ISBN 80-85960-54-0.
- Pojetí oboru a návrh doktorandského postgraduálního studia Ekonomika obrany státu. Vyškov 1994.
- RAŠEK, A. Ke koncepci výstavby profesionální AČR. In *Vojenské rozhledy*, 11(43), 2002, č. 4. ISSN 1210-3292.
- ŘEZÁČ, Z. K vojenským přípravám první světové války. In *Vojenské rozhledy*, 1992, č. 7.
- STACHOWIAK, Z. Evropská bezpečnostní politika – nová vědní disciplína. In *Sborník Vojenské akademie v Brně, řada C-D*. 2001, č. 1. ISSN 1213-4821
- STANKIEWICZ, W. *Ekonomika obrony*. Warszawa, 1994.
- ŠEFČÍK, V. *Analýza ekonomického zabezpečení obrany*. Vyškov, 1998. ISBN 80-7231-029-1.
- ŠEFČÍK, V. *Základy teorie ekonomiky obrany státu*. Vyškov, 1998. ISBN 80-7231-031-3.
- ŠEFČÍK, V. Bezpečnostní systém ČR a ekonomika obrany státu jako studijní obor a vědní disciplína. In sborník referátů z konference na téma „*Ekonomika obrany státu, možnosti a perspektivy rozvoje*“. Vyškov, 1998. ISBN 80-7231-011-9.
- ŠEFČÍK, V. *Ekonomika a obrana státu*. Praha, AVIS, 1999. ISBN 80-7278-014-X.
- ŠIKULA, M. K metodologickým východiskám ponímání fenoménu globalizácie. *Ekonomický časopis*, 53, 2005. ISSN 0013-3035.
- VALOUCH, J. Konverze obranné průmyslové základny. In *Obrana a strategie*. 2005, č. 1. ISSN 1214-6463.
- Ekonomika obrany státu: možnosti a perspektivy rozvoje*. Sborník referátů z konference Fakulty ekonomiky obrany státu VVŠ PV Vyškov. Vyškov, 1998. ISBN 80-7231-011-9.
- Teoretické a praktické ekonomické aspekty zabezpečení obrany*. Sborník příspěvků z I. ročníku odborného semináře s mezinárodní účastí. Vyškov, 2002.
- Vztah ekonomiky a obrany po studené válce*. Sborník příspěvků z odborného semináře katedry ekonomie a ekonomiky obrany státu k dlouhodobému záměru vědecké práce Fakulty EOS. Vyškov, 2001. ISBN 80-7231-073-9.
- Vojenství XXI. století*. Sborník příspěvků z mezinárodní konference konané na Vojenské akademii v Brně 17. října 2001. Brno, 2002. ISBN 80-85960-35-4.
- Finance a armáda*. Sborník materiálů ze semináře Fakulty ekonomiky obrany státu a logistiky, konaného 18. června 2002. Vyškov, 2002. ISBN 80-7231-093-3.

V minulých letech jsme byli bezprostředními svědky řady pokusů o realizaci různých koncepčních přístupů k budoucímu profilu a struktuře armády, opakovaného předkládání bližší nezdůvodněných počtů naší armády a její výzbroje, rekonstrukce stávajících a budování nových posádek, jejich následného rušení a opětovného obnovování. Neustále se měnící základní podmínky samotné existence armádního organismu a s tím související neustálý pohyb materiálu, techniky a především lidí, nejen že nepřispívaly k efektivnímu vynakládání obranných zdrojů a k zajišťování požadované úrovně připravenosti vojsk, ale zároveň znepokojovaly (a do jisté míry stále ještě znepokojují) celou veřejnost a dezorientovaly zaměstnance ve sféře obrany. I v současnosti je proto nutné usilovat o jednotné, na vědeckých základech vytvořené a zdůvodněné představy o tom, jakou má naše armáda v budoucnu být, jak překonat kritický rozpor mezi potřebnými a reálně existujícími zdroji pro udržení vojenské bezpečnosti na úrovni odpovídající stávajícím reálným i potenciálním hrozbám.

Dr. Luboš Štancl, CSc.

*Aktuální problémy teorie ekonomiky obrany státu na počátku 21. století
Vojenské rozhledy 3/2006*